

LUNDS
UNIVERSITET

Att främja fullständig och effektiv (o)jämlighet

En kritisk maktanalys av regeringens strategi för romsk inkludering
i det svenska samhället

Cecilia Larsson

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRSG20
Termin: Vårterminen 2013
Handledare: Nils Gustafsson

Abstract

The Swedish government composed in 2012 a strategy to guarantee Romanies the same possibility to participation in the Swedish society as non Romani people. In this paper I analyze the strategy through a perspective that is critical to power structures. The analysis is based on the question of how a subordinated minority is portrayed within a majority society. The purpose is to demonstrate how power is expressed in the strategy by using Steven Lukes' three dimensions of the conception of power. This theory includes the power over the mind. To study the strategy through an intersectional point of view is also a goal in the paper. The government does not use the intersectional theory in the strategy. I discuss the consequences of this, and emphasize the importance of putting together all the perspectives to avoid further discrimination and reach equality.

Nyckelord: romer, maktutövande, identitet, ojämlikhet, intersektionalitet

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
1.1	Syfte och frågeställningar	4
1.2	Material och avgränsningar	4
2	Teori och metod	6
2.1	Teori	6
2.1.1	Steven Lukes: Maktens tre ansikten	6
2.1.2	Intersektionalitet	8
2.1.3	Frantz Fernon	8
2.2	Metod	9
3	Bakgrund	10
4	Redogörelse av primärmaterialet	12
5	Undersökning	13
5.1	Vitbok/försoningskommission	13
5.2	Delaktighet	15
5.3	Identitet	17
5.4	Adaptiva preferenser	19
5.5	Jämlikhet eller bestående ojämlikhet?	20
6	Analys	22
7	Slutdiskussion	25
8	Referenser	27

1. Inledning

I dagens Sverige blir människor med romsk identitet ständigt måltavlor för diskriminering och antiziganism såväl i offentliga som i privata sammanhang. För att undvika ytterligare förtryck väljer många romer att inte hävda sin etniska tillhörighet alternativt tona ned den. Den diskriminering som romer utsätts för resulterar i att deras tillgång till grundläggande mänskliga rättigheter förblir begränsade.¹ Därmed aktualiseras frågan om huruvida Sverige och dess regering har vidtagit tillräckliga åtgärder för att motverka problematiken. Som ett gensvar på detta utformade år 2012 arbetsmarknadsdepartementet på regeringens begäran en tjugoårig strategi för hur man ska inkludera romer i majoritetssamhället Sverige. Som ett centralt mål i strategin står fullständig och effektiv jämlikhet som ska omfatta alla, såväl rom som ickerom.²

Att man från en auktoritär position, vilket regeringen innehar, formulerar hur en underordnad grupp ska uppnå emancipation har en tendens att väcka tankar kring makt och hur den gestaltas.

Begreppet makt kan dock betraktas som diffust och därmed svåråtkomligt att urskilja. Sociologen Steven Lukes omfattande definition av makt innefattar så väl öppet som dolt maktutövande samt makten över någons tanke.³ Att förbise de etablerade maktstrukturerna som i sig skapar utsatthet tenderar enligt författarna De los Reyes och Mulinari att grupper, familjer och individer stigmatiseras.⁴

I den här uppsatsen undersöks och analyseras därför hur maktutövande tar sig i uttryck i regeringens strategi samt vilka konsekvenser det får för romers eventuella inkludering i det svenska samhället.

¹ *Romers rättigheter: diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor: [rapport]*, [Ny utg.], Diskrimineringsombudsmannen (DO), Stockholm, 2012, s.9,43.

² *Regeringens skrivelse 2011/12:56, En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032*, Arbetsmarknadsdepartementet, Regeringskansliet, Stockholm, 2012, s.1.

³ Lukes, Steven, *Maktens ansikten*, [Ny utök. utg.], Daidalos, Göteborg, 2008, s.9.

⁴ *De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana, Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlikhetens landskap, 1. uppl., Liber, Malmö, 2005, s.128-129.*

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur en underordnad minoritet porträtteras ur ett majoritetsperspektiv. Av den anledningen blir såväl synlig som dold makt och hur den tar sig i uttryck i regeringens skrivelse ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032” det centrala studieobjektet. Jag kommer därför att använda mig av Steven Lukes tredimensionella syn på makt som ett verktyg för att granska strategins innehåll och därmed utreda om de tre olika dimensionerna av begreppet makt kan urskiljas utifrån texten. Därutöver analyseras även vad avsaknaden av ett intersektionellt perspektiv i strategin får för konsekvenser.

- *På vilka sätt tar sig makt och dess utövande i uttryck i regeringens strategi utifrån Lukes tredimensionella syn?*
- *Vilka konsekvenser får avsaknaden av ett intersektionellt perspektiv i skrivelsen?*

1.2 Material och avgränsningar

Regeringens skrivelse "En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032" är primärmaterialet i denna uppsats. Det bör förstås att det är en politisk konstruktion som är färgad av den politik som råder just nu. Denna strategi är ett resultat av Delegationen för romska frågor betänkande "Romers rätt – strategi för romer i Sverige" (SOU 2010:55). Något som hade varit av intresse vore att göra en jämförelse mellan dessa två och undersöka om utövandet av makt skiljer sig åt i dokumenten. Dock har jag valt att använda mig av regeringens skrivelse i och med att det är de som har den yttersta makten när det kommer till att påverka och förändra just romers situation medan delegationen endast kan influera regeringens arbete.

För att förklara dagsläget och till viss del bakgrunden till framtagandet av strategin har jag bland annat använt mig av Diskrimineringsombudsmannens rapport om romers rättigheter.⁵ Även om Diskrimineringsombudsmannens arbete ska betraktas som självständigt och opartiskt så finns det befogenhet att ha i åtanke att det troligtvis råder samarbete mellan deras arbete och de som har

⁵ Diskrimineringsombudsmannen, Stockholm, 2012.

utformat strategin.

Att klargöra hur situationen idag beskrivs och upplevs av romer tenderar att framkalla en orättvis porträttering om jag endast väljer att beskriva den från en utomstående aktör, vilket Diskrimineringsombudsmannen kan betraktas som. Därav har jag ansett att det finns ett behov av att göra en kortfattad beskrivning av hur romer upplever sin egen situation. Givetvis är jag medveten om att de två romer som kommer till tals inte kan ge en helt representativ bild för hur situationen ser ut för hela minoritetsgruppen. Jag har här använt mig av Utbildningsradions material där de två romer som kommer till tals på olika sätt arbetar med romska frågor och dagligen möter människor från minoritetsgruppen romer. Det finns också anledning för att ifrågasätta Utbildningsradions självständighetsgrad i förhållande till regeringen. Deras uppdrag är dock att bland annat förmedla en vidgad syn på kunskap och lägger extra mycket fokus på funktionsnedsatta samt minoriteter vilket gör det legitimt att använda källan.⁶

Det bör förstås att det kan te sig omöjligt att förhålla sig objektiv i en sådan här typ av uppsats. Alla val jag utför, de delar av strategin som belyses samt de teorier som används bör betraktas som en produkt av min subjektivitet. Därmed är det viktigt att tydliggöra att det som ventileras i denna uppsats bör ses som ett fragment av helhetsbilden i samhällsdiskussionen. Det finns nämligen en rad olika synvinklar och aspekter att studera denna strategi från samt många potentiella avsnitt av strategin att lyfta fram. På detta sätt är det berättigat att betrakta det som att det jag själv utför är en form av maktutövning. Dock finner jag att det till viss del är befogat i och med att de synvinklar som används när jag studerar denna strategi till stor del saknas i skrivelsen. Därutöver finns det anledning att påpeka att mitt syfte med uppsatsen är just att göra en kritisk maktanalys och därmed tenderar det att bli svårt att förhålla sig opartisk.

Vidare kanske det skulle möjliggöra en mer fördjupad analys att endast begränsa maktstudierandet i denna uppsats till ett fåtal avsnitt i strategin samt att avgränsa till makt i förhållande till ett ämne, exempelvis identitet. Samtidigt så är syftet med uppsatsen att synliggöra hur olika typer av maktutövande tar sig i uttryck i skrivelsen och därmed skulle arbetet försvåras av en sådan typ av begränsning.

⁶ Utbildningsradion. Snabbfakta om UR. <http://www.ur.se/Webbar/Om-UR/Foretagsfakta/Snabbfakta-om-UR> (hämtad 2013-05-28).

2. Teori och Metod

De perspektiv som används i denna uppsats kompletterar till stor del varandra och är därmed ibland svåra att särskilja. Steven Lukes tredimensionella maktanalys tillämpas som ett intressant inlägg att tillföra i diskussionen kring makt. Dessutom används hans analys som utgångspunkt för vilka typer av makt som skulle kunna synliggöras i denna uppsats. För att undvika att en allt för stor upprepning sker i uppsatsen så kommer teorierna och metoden att presenteras ganska kortfattat i detta avsnitt. Även om dessa teorier i grunden inte är kopplade till det som berör huvudämnet, romers inkludering, behandlar samtliga av dem begreppet makt vilket därmed möjliggör att applicera dem i uppsatsen.

2.1 Teori

I detta avsnitt redogörs för de teorier som ligger till grund för denna uppsats. Strategin som ska studeras i denna uppsats saknar ett intersektionalitetsperspektiv och av den anledningen fann jag det intressant att utgå från en sådan synvinkel. Utöver det används några även delar av Frantz Fanons analys.

2.1.1 Steven Lukes: Maktens tre ansikten

Steven Lukes hävdar att makt kan ta sig i uttryck på ett flertal olika vis och att det är nödvändigt att förstå dess omfattning för att i tillräckligt stor utsträckning också kunna visualisera den. Han vill betona vikten av att inte bara fokusera på "makt att" där makt snarare framställs som en kapacitet, resurs eller en förmåga att göra någonting utan också "makt över". Det senare blir snarare i förhållande till någon, att makt utövas över andra människor. Hans analys utgår ifrån att det finns tre dimensioner av makt, vilket även brukar benämnas som maktens tre ansikten, där de två senare förhållningssätten inte strider mot det första utan snarare bör de betraktas som kompletteringar. Detta på grund av att den första enligt Steven Lukes anses otillräcklig. Dessa tre är:

1. *Den endimensionella synen:* Denna synvinkel fokuserar på förmågan att genomdriva sin vilja gentemot en annans vilja. Ett tydligt exempel på när detta tar sig i uttryck är i politiska sammanhang där beslut fattas och där en opposition får vika sig.
2. *Den tvådimensionella synen:* Här problematiseras förgående syn i och med att det även inkluderar förmågan att hålla frågor borta från dagordningen och förhindra att de blir föremål för beslut. Ett sådant förhindrande har en benägenhet att ständigt främja den politiska ordning och process som är etablerad. Ett exempel är när en individ inte får möjlighet att uttrycka sin åsikt.
3. *Den tredimensionella synen:* Om man har sin utgångspunkt i den tredje dimensionen så blir

maktbegreppet ännu mer omfattande för här innefattar man makten att kunna definiera verkligheten och att prägla människors önskningar. Genom att vilseleda en annan människa kan man motverka dennes intressen och styra personen i en viss riktning.⁷

I Lukes verk så framställs särskilt den tredje som oerhört viktig med motiveringen att makt är som mest effektiv när den är som minst märkbar. Enligt honom bör den tvådimensionella synen ifrågasättas då den utesluter händelser som kan associeras med dolt maktutövande så som manipulation och auktoritet. Därmed kan man förhindra att en konflikt överhuvudtaget uppstår.⁸

Behovet av den andra och tredje dimensionen av makt illustrerar Göran Bergström och Kristina Boréus på ett föredömligt sätt när de påpekar att texter som ligger till grund för beslut som regeringen tar bara säger en del av det som är utav intresse. Det finns en mängd handlingar och företeelser som har gett upphov till de beslut som tagits. Dessutom påpekar de att öppna och dolda maktstrukturer får en inverkan på vad som formuleras och ventileras i dessa texter.⁹

Steven Lukes menar på att genom att lokalisera makt så är det i samma stund genomförbart att tilldela en aktör ansvar för konsekvenserna av dens handlande eller ickehandlande. Här refererar han även till Wright Mills som menar på att de som utifrån sina strategiska positioner kan åstadkomma förändringar som gynnar vissa samhällsgruppers intresse men som avstår från att göra det måste kunna tillskrivas makt. Därmed är det genomförbart att också ställa krav på personer med makt.¹⁰ Till följd av detta får studerandet av makt en helt annan betydelse och i detta fall är det möjligt att belysa vilket ansvar som majoritetssamhället och regeringen har.

En invändning som bör göras gentemot den tredimensionella synen är att det tenderar att skapa någon form av universell och absolut syn på vad rättvisa alternativt jämställdhet innebär. Lukes menar nämligen på att för att kartlägga den tredje dimensionen av makt så krävs en utomstående betraktare.¹¹ Följaktligen är det denna betraktare som har förmågan att avgöra huruvida någon har blivit vilseledd av en auktoritet. Genom att hävda att människor har blivit manipulerade i någon form av maktutövning där deras önskningar förändras, skapar vi i samma stund en vision om vad vi vill att någon ska eftersträva. På så sätt förekommer det en risk att den yttre betraktaren framhåller att maktutövning har skett när det strider mot dennes egen världsuppfattning eller ideologi.

⁷ Lukes, 2008, s. 20-21,25-38, 42-43.

⁸ Lukes, 2008, s.9, 35-36.

⁹ Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3., [utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012, s.20.

¹⁰ Lukes, 2008, s.66.

¹¹ Lukes, 2008, s.152.

Därutöver finns det en benägenhet att subjektet som utsätts för den tredje dimensionen av makt framställs som naiv som inte på egen hand har lyckats upptäcka detta. Vidare har ett flertal kritiker kommit med invändningar gentemot detta på grund av att det är problematiskt att undersöka någonting som inte händer. Dock försvarar Lukes sig här med att även om det råder komplikationer och motstridigheter kring hur man ska undersöka den tredje dimensionen av makt så kvarstår det faktum att det fortfarande kan ha ägt rum. Även om det är svårt att förhålla sig opartisk vid studerandet utifall maktutövning har skett så bestrider det inte maktutövningens existens. Därmed finns ett behov av att synliggöra den.¹²

2.1.2 Intersektionalitet

I uppsatsen så är det främst De los Reyes och Mulinaris syn på vad intersektionalitet innebär och dess betydelse som diskuteras. De menar nämligen på att se saker och ting ur ett intersektionalitetsperspektiv möjliggör för människor att få sin röst hörd även om man ser sig själv med multipel identitet hämtad ur ett flertal olika gruppkonstruktioner. Behovet av ett intersektionalitetsperspektiv grundar sig i att det uppstår problematik om man ständigt tror att man kan reducera en fråga till kön, klass eller "ras"/etnicitet.¹³

Sociologen Charles Tilly har introducerat begreppet bestående ojämlikhet. Han menar att de avgörande orsaksmekanismerna till ojämlikhet skapas i relationer, mellan en individ och en annan, eller mellan personer och grupper. Det har desto mindre sitt ursprung i individuella medvetandetillstånd eller handlingar. Genom att särskilja människor i uppdelade kategorier så består ojämlikhet. Därutöver reproduceras det genom att olika processer och typer av sociala relationer bara läggs ovanpå varandra och ömsesidigt påverkar varandra.¹⁴

2.1.3 Frantz Fanon

Frantz Fanon betraktas som en tidig postkolonial teoretiker. Hans deskription över den svarta människans erfarenhet av kolonialismen är tillämpbar i den bemärkelsen att den synliggör ett perspektiv från en underordnad position. I hans analys får identifikation och identitet en central roll i och med att han hävdar att den svarte måste vara svart i kontrast till något annat, den vite.¹⁵

¹² Lukes, 2008, s.49-50, 155-157.

¹³ De los Reyes & Mulinari, 2005, s.14.

¹⁴ Tilly, Charles, *Beständig ojämlikhet*, Arkiv, Lund, 2000, s. 20-22, 32, 35.

¹⁵ Fanon, Frantz, *Svart hud, vita masker*, Daidalos, Göteborg, 1997, s.7-9, 107-108.

2.2 Metod

Steven Lukes: maktens tre dimensioner

Uppfattningen om makt kan ses som oerhört komplex då det råder stora skiljaktigheter om vad som ryms inom detta diffusa begrepp. Därmed är det nödvändigt att tydliggöra vilken innebörd den har i denna uppsats. I kapitel 2.1.1 återfanns en deskription över vad Steven Lukes definierar som makt och maktutövande. Valet av att använda mig av Steven Lukes definition av hur makt kan komma till uttryck grundar sig i att hans förklaring av begreppet har en bred syn på vad som inkluderas inom det och betonar även det som sker i det fördolda.¹⁶

Mitt syfte är att utföra en kritisk maktanalys av regeringens skrivelse. Därmed kommer jag i undersökningsdelen (kap.5), att använda mig av Steven Lukes tredimensionella syn på makt som ett verktyg för att studera strategins innehåll och därmed försöka synliggöra hur makt tar sig i uttryck och beskriva på vilka sätt de kan sammankopplas med någon av de dimensioner som Lukes presenterar. För att synliggöra detta kommer de övriga teorierna att användas som ett hjälpmedel. I analysdelen (kap. 6) fördjupas och problematiseras Lukes tredimensionella syn.

¹⁶ Lukes, 2008, s.33-38.

3. Bakgrund

I detta kapitel återfinns en deskription av romers nutida livssituation för att på så sätt få insikt om varför strategin ansågs nödvändig att formulera.

I Diskrimineringsombudsmannens rapport om romers rättigheter tydliggörs att romer i Sverige ständigt utsätts för olika typer av diskriminering. Detta i och med att romer utesluts från väsentliga delar av det svenska samhället och de upplever kontinuerligt att mänskliga rättigheter till exempelvis bostad, utbildning, arbetsmarknad, socialtjänst och hälsovård inte blir tillgodosedda. Konsekvenserna av den marginalisering och diskriminering som romer får utstå leder i många fall till att romer inte hävdar sin etniska identitet alternativt väljer att tona ned den. Det bör ses som en följd av att man vill undvika ytterligare förtryck.¹⁷

Mujo Halilovic som är chef för Romskt informations- och kunskapscenter påpekar vikten vid att se sambandet mellan romers bristande förtroende för majoritetssamhället i dagsläget och resultatet av den assimilationspolitik som pågick i Sverige under mitten av detta sekel, bland annat tvångssteriliseringar av romska kvinnor och tvångsomhändertagande av romska barn. Vidare antyder han på att det är av betydelse att man betonar att alla ska ges tillträde till delaktighet. Om man utesluter en individ eller grupp blir konsekvensen att man förbiser andra synvinklar och perspektiv på hur man kan studera saker och ting. Enligt Mujo resulterar det i en bromsning av kunskapsutvecklande.¹⁸

DO¹⁹ anser också att det är viktigt att urskilja sambandet mellan diskriminerande strukturer och individuella kränkningar. En individuell kränkning bör inte enbart ses som en autonom händelse utan även som en del av ett större sammanhang, nämligen en diskriminerande struktur. När diskriminering förekommer inom ett område bidrar de ofta till att man även inom andra områden inte får sina rättigheter tillgodosedda. Dessutom beskriver man att det förekommer situationer där flera diskrimineringsgrunder koopererar. Ett exempel på det är när det råder förbud mot stora kläder och kjolar som typiskt sett drabbar romska kvinnor där både kön och etnisk tillhörighet alltså samverkar. För att diskriminering ska kunna visualiseras krävs kunskap om hur antiziganism, regelverk och normsystem i samhället begränsar individers möjligheter. DO framhäver även att romers erfarenheter av diskriminering bör betraktas som en betydande källa till kunskap. De

¹⁷Diskrimineringsombudsmannen, 2012, s.9, 43.

¹⁸UR *Samtiden - Rasism, diskriminering och välfärd [Elektronisk resurs] : Romers lika rätt till välfärd*, Utbildningsradion, 2011.

¹⁹Förkortning för Diskrimineringsombudsmannen.

initiativ som hittills har tagits för att romers situation ska förbättras har haft blygsamma resultat. Det bör ses som en konsekvens av att romer oftast exkluderas i formulerandet av problem och åtgärder för att situationen ska förändras. Därutöver hävdar DO att diskriminering inte endast får reduceras till ett problem som berör de utsatta grupperna utan snarare som ett allvarligt demokratiskt problem för ett helt samhälle.²⁰

Vidare påpekar DO att uteblivandet av åtgärder till viss del också kan betraktas som en yttring av diskriminering. Samtidigt understryks vikten av att inte simplificera arbetet mot diskriminering av romer. De menar på att det inte finns några enkla och enskilda åtgärder för att motverka diskriminering av romer. Istället hävdar de att det krävs en mängd initiativ som tar sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna och en förståelse för det komplexa inom diskriminering och dess följder.²¹

Robert Vävström tillhör minoritetsgruppen romer och är samhällsväglare på RIKC²². Under en paneldiskussion får han förfrågan om hur romer påverkas av diskriminering. Hans svar kan sammanfattas med att de enligt honom påverkas i hög utsträckning och att det upplevs som en oerhört stor påfrestning att ständigt ha ögonen i nacken när man exempelvis träder in i en livsmedelsbutik. För att undvika att förvärra situationen så förtränger han ofta att diskriminering ens har ägt rum.²³

År 2012 betraktades som en form av jubileumsår eftersom det var 500 år sedan man noterade den första ankomsten med romer till Sverige. Dock bör man heller inte utesluta att de kunde ha uppehållit sig här innan, utan att ha blivit registrerade. Detta jubileum valde man att uppmärksamma på olika sätt och strategin kan ses som en del utav det.²⁴

²⁰Diskrimineringsombudsmannen, 2012, s.9, 14-15, 39, 57.

²¹Diskrimineringsombudsmannen, 2012, s. 45,58.

²²Förkortning för Romskt informations- och kunskapscenter. I fortsättningen kommer jag använda mig av RIKC.

²³*och välfärd*, 2011.

²⁴Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.70.

4. Redogörelse av primärmaterialet

Strategin ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032” har tagits fram under arbetsmarknadsdepartementet med integrationsminister Erik Ullenhag i spetsen. Arbetsmarknadsdepartementet är ansvariga för frågor som berör integration, minoritetspolitik, diskriminering och mänskliga rättigheter på nationell nivå.²⁵ Skrivelsen har sin utgångspunkt i det betänkande som Delegationen för romska frågor lade fram 2010.²⁶ Strategin är ett långsiktigt projekt som sträcker sig över en tjugoårsperiod, 2012-2032 och ses som en förstärkning till minoritetspolitiken. Den främsta målgruppen är de romer vars vardag präglas av ett socialt och ekonomiskt utanförskap och som utsätts för diskriminering. Därtill framhåller man att ett centralt arbete i strategin är att främja fullständig och effektiv jämlikhet.²⁷ Syftet med strategin är:

Det övergripande målet bör vara att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom. De då tjugoåriga romernas rättigheter bör tas tillvara inom ordinarie strukturer och verksamhetsområden i lika hög grad som rättigheterna för tjugoåringarna i den övriga befolkningen.

Hela genomförandet av strategin bör präglas av romsk delaktighet och romskt inflytande med inriktning på förstärkt genomförande och kontinuerlig uppföljning av romers tillgång till de mänskliga rättigheterna på lokal, regional och nationell nivå.²⁸

Inför att strategin lades fram så skickades den ut till ett antal remissinstanser och något som bland annat Svenska europeiska socialfonden samt kultur- och fritidsnämnden i Lund, påpekade var att man saknade ett intersektionalitetsperspektiv i betänkandet. Detta sågs som ett problem där man i sitt remissvar särskilt betonade romska kvinnors rätt till arbete eftersom det finns tendenser att de utsätts för diskriminering under flera olika maktstrukturer, dels för att de är kvinnor men även kopplat till deras etniska identitet.²⁹

I strategin har det rått delade meningar bland remissinstanser om huruvida särartslösningar riktade mot romer är eftersträvansvärda. Några yttrade sig om att det kunde vara legitimerat genom att i ett längre perspektiv kunna förändra och utjämna befintliga skillnader. Andra remissinstanser hävdade att detta snarare skulle reproducera en felaktig föreställning om att romer inte hade kapaciteten att ta

²⁵ Regeringen. Arbetsmarknadsdepartementet, Ansvarsområden för arbetsmarknadsdepartementet. 2011-10-03 <http://www.regeringen.se/sb/d/8270/a/73944> (Hämtad 2013-05-22).

²⁶ Sverige. Delegationen för romska frågor, *Romers rätt: en strategi för romer i Sverige : ett lands behandling av dess romska befolkning är ett lackmustest för det civila samhället och dess demokrati : betänkande*, Fritze, Stockholm, 2010.

²⁷ Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.1.

²⁸ Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.10.

²⁹ Svenska ESF-rådet, *Yttrande över betänkandet Romers rätt – en strategi för romer i Sverige* (SOU 2010:55), (dnr IJ2010/1281/DISK), Stockholm, 2010

Lunds kommun, *Yttrande över betänkandet Romers rätt – en strategi för romer i Sverige* (SOU 2010:55 (Dnr 0640/2010), Lund, 2010.

sig fram på egna meriter.³⁰

5. Undersökning

I undersökningsdelen så kommer ett antal ämnen som på olika sätt går att relatera till utövande av makt att lyftas fram. Varje del innefattar en eller flertal parafraaser ifrån strategin och därefter ska jag försöka synliggöra hur de går att relatera till någon av Steven Lukes tre dimensioner på makt samt till ett intersektionellt perspektiv. Att det förekommer en hel del direktcitater beror på att jag vill återge en så rättvis bild som möjligt av det som framgår ifrån regeringens skrivelse. Dessa fem rubriker är: vitbok/försoningskommission, delaktighet, identitet, adaptiva preferenser samt jämlikhet eller bestående ojämlikhet. Dessa kan te sig vara svåra att särskilja ifrån varandra i det avseendet att de alla går att härleda till makt och maktutövande. På grund av det passar delar av innehållet under flera rubriker.

5.1 Vitbok/försoningskommission

I strategin utläses att man inom Regeringskansliet har påbörjat ett arbete med att färdigställa en så kallad vitbok. Syftet med denna bok är att uppmärksamma de kränkningar, övergrepp och andra särbehandlade ingripanden som romer har utsatts för under 1900-talet. Detta arbete betraktas som ett positivt erkännande i den bemärkelse att det visar på att regeringen uppmärksammar samt tar avstånd ifrån de historiska övergrepp som har ägt rum. Vitboken kommer främst att utgå ifrån arkivmaterial, dokumentation och sammanställning av övergrepp och kränkningar som har skett gentemot romer. Därutöver kommer personliga intervjuer ingå som fördjupning och exempel. Delegationen för romska frågor hade gärna sett att utarbetandet av vitboken sköttes av en inrättad sannings- och försoningskommission men så blev inte fallet. Med hjälp av denna kommission skulle en försoningsprocess kunna påbörjas, vilket i sin tur skulle kunna bidra till att reducera den förtroendeklyfta som existerar mellan det svenska majoritetssamhället och den romska gruppen. En sådan typ av process brukar enligt delegationen ofta innehålla tre delar: att man tar fram sanningen om historien, att skilja rättvisa eller utkräva ansvar genom rättsprocesser, samt att förebygga upprepning. Regeringen har dock valt att enbart använda sig av den första och den sista, det vill säga att återge en verklighetsförankrad bild av historien samt att förebygga upprepning. Ett argument för uteslutandet av den andra delen är att det tenderar att fokusera för mycket på händelser

³⁰Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.13.

i det förflutna istället för att rikta blicken och arbetet framåt.³¹ Detta citat är också en del av deras argumentation för att utesluta den andra punkten:

[...]Därutöver har många av de romer och övriga invånare som finns i Sverige nu ingen personlig erfarenhet av de historiska övergrepp som har begåtts i Sverige, eftersom en majoritet av såväl offren som de ansvariga är avlidna, och många romer har kommit till Sverige under 1900-talets hälft.[...] Regeringen insatser fokuserar istället på att förbättra romers levnadsförhållanden och att motverka den diskriminering och främlingsfientlighet som drabbar romer idag.³²

Här finns befogenhet att fundera kring hur man vill definiera ordet offer. Om man endast betraktas som offer när man utsatts för direkta övergrepp så utesluts de anhöriga som med stor förmodan drabbades i samma utsträckning. I kapitlet 3 nämndes att många romska kvinnor har utsatts för tvångssteriliseringar. Dock bör man inte utesluta att dessa kvinnor möjligen födde ett eller flera barn innan ingreppet ägde rum. Om så vore fallet bör man inte avlägsna tanken på att flertalet av dessa barn lever än idag. Ovanstående citat indikerar på att de inte anses vara offer. På så sätt kan regeringens motivering om att många inte har en personlig erfarenhet av dessa övergrepp, betraktas som en manipulativ handling för att legitimera sitt agerande. Steven Lukes antyder att det är ett yttrande på maktutövning eftersom att de själva definierar vem som är offer och på så sätt tenderar att även påverka läsarens åsikt i frågan. Vidare kan man betrakta beslutet om att inte införa en kommission som en öppen maktutövning eftersom en oppositions vilja, delegationen för romska frågor, fick ge vika för regeringen. Något annat som väcker intresse i regeringens argumentation är att man vid ett flertal tillfällen använder sig av uttryck som ”många” samt ”majoriteten” för att skapa legitimitet för sitt beslut. Det vill säga att på grund av att ”många” inte lever idag så finns inte samma behov av att rättvisa skipas. Det man då kan ifrågasätta är vilka konsekvenser en sådan argumentation skulle få i ett vanligt rättsfall. Om antalet människor ska utgöra den avgörande faktorn vore det utav intresse att veta hur stor mängden måste vara för att man skulle anse det vara berättigat att fokusera på rättviseskippande. Samt vem som har rätt att avgöra det.

Därutöver återfinns man i skrivelsen att bristande kunskap om de övergrepp som har ägt rum gentemot romer under historien, får till följd att majoritetssamhället lägger den största delen av skulden för romers utanförskap på dem själva. Det bidrar till att exkluderingen ses som självvald. Kontentan av detta blir att förtroendeklyftan ökar mellan romer och ickeromer. Därmed efterlyser författarna ökad kunskap för att mer effektivt kunna arbeta för att tillgodose romer sina rättigheter.³³

³¹Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.7-10.

³²Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.9.

³³Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.8.

Här har Immanuel Wallerstein något att tillföra när han argumenterar för att se det kausala sambandet mellan människors beteende i nuet med det förflutna. Det förflutna får människor att i nutid agera på sådana sätt de annars skulle ha avstått från att göra. Enligt honom så utgör det nämligen en central beståndsdel i individers socialisering och i bevarandet av solidaritet mellan människor.³⁴ Om vi utgår från Wallersteins argumentation om det kausala sambandet mellan det förflutna och nutid så finns det anledning att se regeringens resonemang som inkonsekvent. Det konstateras att okunskap reproducerar diskriminering samtidigt som man väljer bort att använda sig av någon typ av försoningsprocess. En sådan process skulle kunna innebära att man blottlägger historien för allmänheten vilket skulle öka kunskapen om historien, parallellt med att rättvisa skipas.

Vidare kan man fundera kring vilka följder denna vitbok kommer att få. Som tidigare nämnt ska den formuleras av Regeringskansliet med arkivmaterial som det primära underlaget och där kommer personliga intervjuer med romer endast att betraktas som en fördjupning i arbetet. Detta indikerar på att man förbiser att historien kan uppfattas som relativ där förmodligen arkivmaterialets deskription över dåtidens händelser skiljer sig från hur romer upplevde situationen. Till följd därav bör det ifrågasättas vad det egentliga syftet med denna vitbok är. Det kan vara ett resultat av att regeringen vill synliggöra historien så att romer får någon form av upprättelse för de händelser som har ägt rum. Ett tänkbart alternativ vore att det blir ett manipulativt tillvägagångssätt för regeringen att framstå bättre för att erhålla en bredare publik och skapa större legitimitet för sin politik.

5.2 Delaktighet

Mujo som är chef för RIKC argumenterar för att arbetet med att motverka den diskriminering som romer idag utsätts för bör fokuseras på tre områden och att inget av dem bör uteslutas. Dessa tre är erkännande, delaktighet samt ansvar. Han betonar att om romer inte i full utsträckning blir erkända försämras deras möjlighet till deltagande. Som ett resultat utav detta kan man enligt honom inte heller utkräva en högre grad av ansvarstagande ifrån romers sida.³⁵

³⁴Wallerstein, Immanuel. Konstruktionen av folk: Rasism, nationalism, etnicitet. I Balibar, Étienne & Wallerstein, Immanuel Maurice, *Ras, nation, klass: mångtydiga identiteter*, Daidalos, Göteborg, 2002, s.108.

³⁵ UR Samtiden - *Rasism, diskriminering och välfärd*, 2011.

I regeringens strategi återfinns vi detta citat:

En fungerande dialog och reellt inflytande, inte minst på lokal nivå, *kan*³⁶ synliggöra romers förutsättningar och behov. Genom att hitta bra samrådsformer *kan* man även överbrygga motsättningar och motverka fördomar mot romer. Att ta tillvara romers kunskap, kompetens och erfarenheter *kan* göra arbetet mer effektivt och stärka romers egenmakt.³⁷

Här betonas betydelsen av en fungerande dialog mellan romer och majoritetssamhället. Samtidigt är det möjligt att urskilja en form av maktutövning ifrån regeringens sida där man inflikar med verbet "kan" framför andra verb. I och med detta så betraktas inte romers delaktighet och en välfungerande kommunikation som ett vedertaget verktyg för att uppnå jämlikhet utan snarare som en potentiell användbar metod. Därmed finns det en benägenhet för läsaren att legitimera ett skeptiskt förhållningsätt till huruvida romsk delaktighet leder till ökad jämlikhet. Detta skulle kunna ses som exempel på hur Steven Lukes tredje dimension på hur makt kan ta sig i uttryck i och med att man tenderar att påverka mottagarens önsknings och åsikter så att de på bättre sätt överensstämmer med författarnas.³⁸

I strategin kan man också finna sambandet mellan att ökad delaktighet också kräver ett större ansvarstagande bland romer. Man påpekar därutöver att deltagande inte alltid leder till att man får sin vilja igenom i och med att det krävs att man gör en helhetsbedömning där man överväger olika intressen och ut efter det göra sina prioriteringar.³⁹ Vad denna "helhetsbedömning" beträffar är svårt att avgöra. Något man inte verkar ha i åtanke är att en underordnad minoritet som romer kan klassificeras som, alltid är just en minoritet i jämförelse med en majoritet. Därmed kvarstår frågan hur väl en "helhetsbedömning" kommer att gynna en minoritets intressen. Vidare bör man ifrågasätta om den romska delaktigheten är representativ för hela minoritetsgruppen. Här finns möjlighet att uttyda Lukes andra dimension på makt, nämligen åsikter som bortprioriteras och därmed inte omnämns. Detta visar på att det finns en poäng i att inte utesluta sannolikheten att de som representeras redan bekräftar den etablerade politiska processen vilket får till följd att romers intresse inte tas tillvara på.⁴⁰ För att återkoppla det till det Mujo inledde med att betona i detta avsnitt med, nämligen att erkännande, delaktighet och ansvar är samtliga viktiga faktorer för att motverka diskriminering. Utifrån hans synvinkel kan detta där med ses som ett misslyckande i arbetet.

³⁶Samtliga "kan" är egen kursivering.

³⁷Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.21.

³⁸Lukes, 2008, s.35.

³⁹Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.21.

⁴⁰Lukes, 2008, s.28-37.

5.3 Identitet

Det finns anledning till att fundera kring vilka konsekvenser det kan tänkas få när uppfattningen är att ens personliga identitet är hämtad ur flera olika sociala sammanhang men där man tvingas proklamera någon av dem högst. Exempelvis att man identifierar sig själv som rom, svensk samt kvinna men där man tvingas att värdera någon utav dem högre än de andra för att få en rättighet tillgodosedd. De los Reyos och Mulinari påpekar att genom att i högre utsträckning använda *både/och*⁴¹ än *antingen/eller* så underlättar man för brukandet av de politiska strategier som kan utgöra grunden för ett samtal om gemensamma mänskliga frågor. Därutöver skapar ett sådant synsätt en förståelse för att inom en ojämlik värld som ständigt förändras, så existerar de splittrade sociala identiteter.⁴²

Även i Étienne Balibars analys återfinns vi det komplexa vid definieringen av identitet. Enligt honom är varje identitet individuell samtidigt som den måste förstås i sin historiska kontext där den har blivit tillskriven vissa sociala värden, beteendenormer och kollektiva symboler.⁴³

Tidigare i uppsatsen (kap 2.2) togs det upp att ett flertal remissinstanser, däribland Europeiska socialfonden eftertraktade ett intersektionellt perspektiv i skrivelsen i och med att diskriminering förekommer flera olika typer av maktstrukturer. Regeringen argumenterar dock mot detta genom att lägga tonvikt vid att romer som kollektiv har utsatts för marginalisering under en längre tid och att det där med är nödvändigt att analysera om det kan finnas gemensamma bakomliggande förklaringar till detta och att det därmed också erfordrar kollektiva lösningar. Här hänvisar man till att det existerar en ömsesidig förtroendeklyfta mellan romer och icke-romer. Dessutom framlägger man att romer kontinuerligt blir måltavlor för antiziganism och diskriminering samt att de har blivit utsatta för ett långvarigt utanförskap.⁴⁴

Till följd av detta resonemang finns det anledning att vara spekulativ kring om inte detta kan ses som ett uttryck för den tredje dimensionen på makt. Författarnas välargumenterade "slutsats" för uteblivandet av ett intersektionellt perspektiv kan bidra till en förändring av läsarens förhållningssätt till frågan.

⁴¹ Egen kursivering på "både/och" samt "antingen/eller".

⁴² De los Reyos & Mulinari, 2005, s.127.

⁴³ Balibar, Étienne. Nationsformen: Historia och ideologi. I Balibar, Étienne & Wallerstein, Immanuel Maurice, *Ras, nation, klass: mångtydiga identiteter*, Daidalos, Göteborg, 2002, s.127.

⁴⁴ Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.13.

Samtidigt är det på sin plats att också visa på att idéer kring intersektionalitet kommer till uttryck i skrivelsen trots att man opponerade mot att strategin skulle var genomsyrad av det. Det som är tydligast att urskilja är att romska barn och kvinnor är en prioriterad målgrupp. Författarna vill uppmärksamma kvinnors situation eftersom de anser att det finns en risk för att de utsätts för dubbel diskriminering, dels för att de är kvinnor men också för att de tillhör en nationell minoritet.⁴⁵ I deras skrivelse återfinns vi också en sådan här typ av porträttering av romer:

[...] den traditionella, romska familjestrukturen karakteriseras av ett hierarkiskt, kollektivt mönster, där kvinnan är underordnad mannen och de yngsta kvinnorna är längst ned i hierarkin.[...] Delegationen nämner även att sedvänjor som klädkultur, renhetsföreställningar som utöver iakttagande av hygieniska föreskrifter även omfattar etiska riktlinjer och reglerande av sociala relationer, och förekomsten av barnäktenskap kan ha inverkan på romska kvinnors hälsa.⁴⁶

Charles Tilly hävdar att användandet av kategoriella skillnader för att lösa organisatoriska problem kan framkalla känslor av identitet med de som tillhör samma kategori som en själv samtidigt som det kan främja fientlighet mot de som identifierar sig med en annan grupp.⁴⁷ Om vi utgår från detta finns det anledning att argumentera för att kategoriella uppdelningar förstärker skillnader snarare än förminskar dem. Därmed uppstår en problematik när individer som tillhör olika gruppkonstellationer utsätts för samma typ av förtryck men där deras kategoriella distinktion står i vägen för gemensamma lösningar. Detta är något som även De los Reyes och Mulinari poängterar när de framhåller att kategoriseringen av kvinnor på grund av deras härkomst är en form utav maktutövande. För genom att de porträtteras med skilda behov, intressen och önskemål så utesluter man det tänkbara alternativet att de kan identifiera sig med varandra på grund av att de har gemensamma behov.⁴⁸ Med utgångspunkt i de analyser som Tilly, De los Reyes och Mulinari gör så finns skäl till att den typ av framställandet av romer som återfinns i ovanstående citat ger upphov till att skillnader förstärks mellan individer med romsk identitet och de som inte tillhör minoritetsgruppen.

Tidigare har det beskrivits om att romer förnekar sin etniska identitet för att undgå ytterligare diskriminering. En annan fara som Frantz Fernon lägger fram är att om någon inte vill åberopa sin identitet utan istället har en önskan att tillhöra en annan grupp så är detta ett resultat av att samhället som denna person lever och verkar i möjliggör detta mindervärdeskomplex. Detta samhällsklimat

⁴⁵Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.13.

⁴⁶Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.59-60.

⁴⁷Tilly, 2000, s.26.

⁴⁸De los Reyes & Mulinari, 2005, s.127.

får sin stabilitet genom att bibehålla denna tvångsföreställning.⁴⁹

Vidare kan det utläsas ifrån strategin att EU-medborgare som befinner sig i Sverige under en maxperiod på tre månader samt asylsökande inte inkluderas i de åtgärder som den tjugoföråriga strategin ska leda till.⁵⁰ Konsekvenserna av detta kan innebära en ännu större förvirrelse kring definitionen av ens egen identitet i och med att det inte tillräckligt att tillhöra minoritetsgruppen romer utan därutöver bör man betrakta sig som svensk. Därmed återfinns kravet på att böja sig under majoritetssamhällets premisser.

De los Reyes och Mulinari menar också att det finns en fara i att dra intersektionalitet för långt i och med att det riskerar att generalisera problem och konflikter inom exempelvis feminism, rasism och så vidare, som likställda.⁵¹ Därmed uppstår svårigheter att avgöra i vilka sammanhang man bör använda sig av det och vilka fall man ska undvika det. Denna problematik blir relevant i diskussionen kring romers inkludering eftersom romer som en kollektiv grupp faktiskt har fått utstå marginalisering och diskriminering under en längre tid.

5.4 Adaptiva preferenser

I och med Steven Lukes tredje dimension av vad makt kan innebära så bortvisas heller inte tanken att makt kan ske trots att de exkluderade inte protesterar. Här finns möjlighet att göra en koppling till adaptiva preferenser, som enligt Jon Elster betyder att önskingar anpassas efter omständigheterna.⁵² Amartya Sen illustrerar detta på ett tydligt sätt:

Den som är förtryckt lär sig att bära sin börda så väl att han eller hon inte märker själva bördan. Missnöje övergår i accepterande, utsiktslöshet uppror i konfirmatorisk tystnad och [...] lidande och ilska i fördragsamhet.⁵³

I vårt fall bör det ifrågasättas om det med säkerhet är just romers åsikter som får ventileras när man påpekar att romer tycker si eller så. Om de får komma till tals, hur vet vi att det inte är ett resultat av de omständigheter, det vill säga det samhällsklimat som råder där romer har blivit tilldelade en underordnad position?⁵⁴ Därmed får adaptiva preferenser en helt annan betydelse i sammanhanget. Hänsynen till adaptiva preferenser i strategin lyser med sin frånvaro vilket detta citat är ett exempel

⁴⁹Fanon, 1997, s.100.

⁵⁰Regeringens skrivelse 2011/12:56, 2012, s.25.

⁵¹De los Reyes & Mulinari, 2005, s.41-42.

⁵²Lukes, 2008, s.141.

⁵³Sen, Amartya, *Resources, values and development*, Blackwell, Oxford, 1984, s.308-309.

⁵⁴Här finns det även anledning att utföra en filosofisk diskussion om huruvida genuina val ens existerar men det rymts tyvärr inte inom ramen för denna uppsats.

på:

Frågan om romsk representation är komplex och omtvistad, delvis på grund av att den romska befolkningen i Sverige tillhör en kulturellt heterogen folkgrupp. Vad gäller delegationens förslag att inrätta en officiell romsk representation, är det regeringens bedömning att romerna själva måste formulera en gemensam önskan och vision för en sådan representation.⁵⁵

Att inrätta en officiell romsk representation är alltså endast möjlig om romerna själva uttrycker en önskan om att så ska ske. Med andra ord har man förbisett att eftersom romer fortlöpande utsätts för diskriminering samt att de är i minoritet så finns det benägenheter att de uppfattar sin position som underordnad som naturligt alternativt objektiv. Konsekvensen av detta blir att man omedvetet legitimerar den rådande strukturen vilket i sin tur reproducerar ojämlikhet. Att underordnade grupper bidrar till att bibehålla den maktordning och dess utfall är någonting som även Tilly antyder. Enligt honom spelar dessa aktörer alltså en avgörande roll för att ojämlikhet kvarstår.⁵⁶

5.5 Jämlikhet eller bestående ojämlikhet?

Tidigare har det framkommit utifrån strategin att en del av syftet är att främja fullständig och effektiv jämlikhet. Det komplicerade i detta är att avgöra vilka åtgärder man bör vidta för att lyckas åstadkomma detta utan att falla i den andra fallgropen, nämligen att reproducera ojämlikhet.

De los Reyes och Mulinari ringar in problematiken kring ojämlikhet och indikerar även på en alternativ lösning. Enligt dem riskerar fokuseringen på vissa individer och grupper att förstärka förståelsen för hur grupper som kön, klass och etnicitet formas till maktbärande kategorier.⁵⁷ Istället föredrar dem att man lägger fokuset åt motsatt håll, nämligen på institutionen och dess sociala strukturer. Genom att bryta ned dessa och rekonstruera om dem så skulle en förändring kunna vara möjlig.

I strategin framgår att romska elever har särskilda svårigheter i skolan. Här hänvisar man till att de bakomliggande faktorerna till detta resultat är flera. En förklaring som betonas är att det saknas en utbildningstradition inom den romska minoritetsgruppen samt att många vuxna romer har liten alternativt ingen utbildning. Därutöver hävdar man att det råder en oro hos många romska föräldrar att de ska förlora barnen till majoritetssamhället samt att romska barn utsätts för diskriminering och trakasserier inom utbildningsväsendet.⁵⁸ Den första delen av resonemanget genererar att fokusera på

⁵⁵Regeringens skrivelse 2011/12:56,2012, s.80.

⁵⁶Tilly, 2000, s.20-22.

⁵⁷De los Reyes & Mulinari, 2008, s.129.

⁵⁸Regeringens skrivelse, 2011/12:56, s.30.

just föräldrarnas sociala positioner. Här har Charles Tilly ett intressant resonemang att tillföra till en sådan typ av uttalande. Han påpekar nämligen att många av dagens forskare lägger fokus på att dra paralleller med barns prestationer i skolan och vilka sociala positioner som föräldrarnas har. Om barnet presterar mindre bra hänför man detta till familjebakgrunden. Enligt honom är det till viss del befogat men samtidigt förbiser man tanken att lärare och skolförvaltning kan forma dessa prestationer genom hur de reagerar kategoriellt beroende på föräldrarnas sociala positioner.⁵⁹ Det Tilly påpekar kan ses som väsentligt i sammanhanget eftersom att det finns en fara när vi i allt för stort omfattning riktar våra blickar mot just familjer och grupper och inte på institutionen i stort. Genom att generellt fokusera på familjebakgrunden bidrar till att institutionaliserad ojämlikhet och den diskriminering som återfinns där, hamnar i skymundan. Därmed finns en tendens att allmänheten också ger den legitimitet.

Frantz Fanon hävdar att det är nödvändigt att medvetandegöra att det finns ett annat liv att leva för den underordnade än det nuvarande. Han strävar efter att inte sätta personen på plats genom att försöka få den att acceptera den underordnade position den har blivit tilldelad utan snarare försöka att omkonstruera de sociala strukturer som finns.⁶⁰

Det som kan ifrågasättas är huruvida all form av maktutövning som synliggjorts är medveten eller inte. Steven Lukes hävdar nämligen att maktutövandet kan vara omedvetet. Exempelvis kan man vara omedveten om det "egentliga" motivet eller den "egentliga" meningen med ens handlingar. Dessutom kan man vara ovetande om hur andra uppfattar ens handlingar samt dess konsekvenser. Här finns utrymme för kritik i och med att det kan betraktas svårt att undersöka och särskilt konsekvenserna av ens handlingar. Detta beroende på att man bör fråga sig huruvida A, som utövar makt, hade möjlighet att ta reda på de konsekvenser som maktutövandet kunde tänkas få. Här menar Lukes att det är en skillnad på om A hade möjlighet att ta reda på konsekvenserna men valde att inte göra det, i jämförelse med ifall A inte hade haft den möjligheten. Den första klassificerar han som maktutövande och den senare inte.⁶¹ För att sätta det i samband med strategin så bör man fundera kring om maktutövandet till viss del kan ha varit omedvetet. Därmed finns anledning till att ifrågasätta vad detta kan bero på. En tänkbar orsak vore att denna ojämlikhet har blivit så institutionaliserad att den inte ifrågasätts. Detta skulle indikera på att adaptiva preferenser, som ventilerades i ovanstående avsnitt, även är förekommande här men med andra aktörer. Som den omedvetna underordnade står nu regeringen i förhållande till de dominerande sociala strukturerna.

⁵⁹ Tilly, 2000, s.42.

⁶⁰ Fanon, 1997, s.100.

⁶¹ Lukes, 2008, s.61-62.

5. Analys

Det som väcker intresse med en sådan här typ av strategi är att ett majoritetssamhälle får tillåtelse att konstruera ramarna för hur man vill att en minoritetsgrupp ska inkluderas i ett samhälle. De problem som lyfts upp samt de åtgärder som dryftas blir därmed ett resultat av majoritetens vilja. Dock bör det förstås som ett fragment av helhetsbilden vilket kan ses som en typ av maktutövande. Den som studerar texten blir nämligen inte informerad om de problem och åtgärder som inte ges utrymme i strategin eller i vilken riktning man egentligen vill leda läsaren mot. De los Reyes och Mulinari påpekar att det finns en fara när man producerar fragmenterade världsbilder; det är dels en form av maktutövande men därutöver tenderar det också att naturalisera ojämlikheten.⁶²

Någonting som väckte förvåning vid studerandet av strategin var att man inte i tillräckligt stor utsträckning har använt sig av Diskrimineringsombudsmannens arbete. Här syftar jag främst på DO:s slutsats om att tidigare åtgärder som varit riktade mot romer har varit bristfälliga på grund av att romer inte har inkluderats i problembeskrivning och formulerandet av lösningar. Även om just den rapport av DO som användes i denna uppsats utformades efter att skrivelsen togs fram så utesluter inte det möjligheten att de redan innan har proklamerat det. Att romers representation och delaktighet inte tas tillvara på i full bemärkelse begränsar deras möjlighet att påverka. Därutöver riskerar man precis som Mujo, chef för RIKC, påpekade, att bromsa kunskapsutvecklingen om man utesluter vissa perspektiv.

För att de facto jämlikhet inte endast ska förbli en utopi krävs ett synliggörande av de etablerade maktstrukturerna. Lukes analys av makt kan därmed betraktas som ett relevant bidrag till denna problematik eftersom hans definition möjliggör att visualisera en mångfald på hur makt yttrar sig. Med utgångspunkt i hans analys har jag kunnat konstatera att samtliga tre dimensioner av maktutövande har förekommit ifrån regeringens sida. Att finna fall där den första dimensionen av makt har ägt rum kan betraktas som en relativt enkel utmaning med motivering att alla de beslut som regeringen har tagit går in under denna rubrik. Valet av att inte inrätta en försoningskommission, vilket stred mot Delegationen för romska frågors önskemål, är bara ett av många exempel på det. Denna typ av synlig makt kan ses som lätt att urskilja samt att den är vanligt förekommen i den bemärkelsen att det vid beslut och val tenderar att även vara en opposition som inte får sin vilja igenom. Någonting som också kan klassificeras som maktutövande är formulerandet av den vitbok som Regeringskansliet har till uppdrag att utge. Att tilldela arbetet till

⁶²De los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana, 2005, s.25.

dem istället för en sannings- och försoningskommission kan bedömas som ett bevis på detta. Även om det inte har uppstått en synlig konflikt, vilket man kan hävda att det förekom i förra exemplet, så tenderar det till att bibehålla och ge legitimitet till de redan rådande politiska processerna i och med att Regeringskansliet inte kan betraktas som autonom aktör i förhållande till regeringen. På så sätt synliggörs att även Lukes andra dimension har tillämpats.

I skrivelsen kan vi också läsa att romska kvinnor bör prioriteras på grund av att de bland annat utsätts för traditionella hierarkier inom familjen där mannen betraktas som den dominanta. Samtidigt har man bortprioriterat ett intersektionellt perspektiv och därmed uppstår en fördjupad problematik. Traditionella hierarkier påträffas förmodligen inte endast inom minoritetsgruppen romer utan förekommer uppenbarligen även i majoritetssamhället. Således särskiljer man på likartat förtryck vilket försvårar möjligheterna att motverka patriarkala könshierarkier i stort. Fokuseringen på den enes förtryck möjliggör att den andra förblir dold. Det förtryck som romska kvinnor utsätts för reduceras till deras etniska identitet även om det inte alltid är en verklighetsförankrad orsak. Därmed finns anledning att aktualisera frågan om huruvida arbete som är riktat mot en specifik grupp kan åstadkomma förändring eller ej. Som nämnts i tidigare avsnitt efterlyser Mulinari och De los Reyes en polär strategi där man snarare väljer att fokusera på det institutionella som bör präglas av ett subversivt förhållningssätt till de sociala strukturer som existerar. För det är dessa strukturer som möjliggör att makthierarkier bevaras samt att människor återkommande utsätts för olika typer av förtryck och mindervärde. Även om romers situation förbättras till den grad att strategins övergripande mål uppnås kvarstår risken att den systematiska diskrimineringen i samhället i allmänhet fortgår. För att detta inte ska ske krävs det att man försöker motverka de stora samhällsstrukturerna som ligger till grund för diskriminering. Detta blir ett mer långsiktigt och förebyggande arbete för att eliminera diskriminering i det långa loppet och inte bara för en enskild grupp.

Att romer inte bör betraktas som ett homogent kollektiv samtidigt som man utesluter ett intersektionalitetsperspektiv i de åtgärder man har för avsikt att utföra, indikerar på att det existerar en paradox i författarnas argumentation. Vidare är det utav intresse att analysera och stanna upp vid att trots att författarna till skrivelsen särskilt vill rikta insatser gentemot exempelvis romska kvinnor, så vill man inte använda sig av ett intersektionellt perspektiv. Utan att personligen ställa frågan till författarna så försvåras därmed möjligheten att veta den verkliga orsaken bakom denna motsägelse. Således kan man endast spekulera kring vad detta kan bero på. En tänkbar slutsats vore att om arbetet skulle präglas av intersektionalitet så efterföljer det också ett större ansvar och det är möjligtvis ingenting man eftersträvar. Därmed kan man ifrågasätta om strategin är kontraproduktiv i

den bemärkelse att de åtgärder som ventileras, enbart fokuserar på deras etniska tillhörighet, vilket genererar att romer fortsättningsvis utsätts för marginalisering. Samtidigt är det utav betydelse att inte proklamera intersektionalitetsperspektivet till den grad att man fullständigt utesluter möjligheten att människor med romsk identitet kan utsättas för marginalisering uteslutande på grund av sin etnicitet. Därmed blir synsättet problematiskt med tanke på att det kan anses vara oerhört svårt att avgöra när det är legitimt och nödvändigt att tillämpa det och i vilka sammanhang man bör undvika det. Som ett resultat av detta kan strategin ge sken av att man har bemödat sig att åtminstone försöka åstadkomma någonting. Om det enda alternativet vore passivitet hade det troligen inte varit något att föredra.

Samtidigt bör det framhållas att utifrån den maktposition som regeringen besitter så finns anledning att utkräva mer ansvar och också kunna tillåtas att kritisera det arbete de utför. Utan detta kritiska förhållningssätt skulle det vara betydligt svårare att urskilja Lukes tredje dimension på makt vilken kan ses som den viktigaste i och med den inte är synlig. Förmågan att påverka någon annans tankar och intressen obemärkt kan betraktas som den yttersta makten. Adaptiva preferenser är ett exempel på när den typen av makt gestaltas och i strategin så har man förbisett att ha detta i åtanke. Att inte ta hänsyn till att romer som under så lång tid har utsatts för marginalisering, numera kan betrakta det som naturligt att utsättas för maktutövande, bör ses som en brist i arbetet. Om man endast tror att en förändring kan ske när det uppstår protester från de förtryckta så riskerar ojämlikhet att bestå. Författarnas porträttering av traditionella patriarkala familjestrukturer bland romer är ett annat exempel på sådan maktutövning där det tenderar att få läsaren legitimera sina eventuella stereotyper gentemot minoritetsgruppen romer. Sådana typer av beteende försvårar arbetet att romer i praktiken ska erhålla likvärdiga möjligheter som en ickerom.

7. Slutdiskussion

Syftet med uppsatsen var att studera hur den underordnade minoriteten romer porträtteras ur ett majoritetsperspektiv i regeringens skrivelse "En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032" och på så sätt synliggöra såväl öppen som dold maktutövning ifrån regeringens sida. För att kunna undersöka detta användes Steven Lukes tredimensionella syn på makt som verktyg, som även innefattar makten över någon annans tanke. Som hjälpmedel för att underlätta arbetet tillämpades även ett intersektionellt perspektiv. Vidare så analyserades även vad avsaknaden på ett intersektionellt perspektiv får för konsekvenser.

Även om strategin kan ertappas med ett antal svagheter bör också belysas att regeringen har utnyttjat den strategiska position som de innehar på ett föredömligt sätt i och med att de faktiskt har blottlagt ett existerande problem, nämligen den marginalisering och diskriminering som dagligen drabbar romer. Därmed så urskiljs en strävan efter att ta avstånd till problematiken och förhoppningsvis även en längtan efter förändring. Dock betonar Steven Lukes att med makt följer ansvar och därmed bör det betraktas som legitimt att utföra en kritisk maktanalys på en sådan typ av skrivelse.

Ut efter arbetets gång har det tydliggjorts att det innebär svårigheter att använda Steven Lukes tredimensionella syn på makt utan att förbli subjektiv. Detta på grund av att visualiserandet av den tredje dimensionen som även innefattar manipulation fordrar en yttre betraktares avgörande huruvida ett maktutövande har ägt rum. Riskerna finns att man endast blottlägger maktutövande när det strider mot sin egen världsuppfattning. Dock så utesluts inte det faktum att ett sådant maktutövande kan ha skett ifrån regeringens sida. Med hjälp av de olika teoretikerna kan man dock konstatera att samtliga av Steven Lukes dimensioner på makt kommer till uttryck i strategin. Förekomsten av att porträttera romer som en säregen grupp med egna problem och åtgärder är ett exempel på Lukes tredje dimension maktutövande. Därmed kvarstår det faktum att redan etablerade stereotyper av människor med romsk identitet upprätthålls vilket begränsar människor. Den här typen av kategorisering av individer försvårar att synliggöra likartat förtryck som återfinns inom andra grupper.

En slutsats som kan dras efter arbetets gång är att intersektionalitet är ett omtvistat perspektiv där det råder meningsskiljaktigheter när man bör använda sig utav det och när man ska undvika det. Även om det kan betraktas som ett användbart verktyg för att motarbeta maktstrukturer så tenderar de att generalisera olika typer av förtryck som människor får utstå på grund av kön, klass och

etnicitet. Samtidigt så finns anledning att argumentera för att avsaknaden av ett intersektionalitetsperspektiv i strategin resulterar i att romer definieras som ett kollektiv med en gemensam identitet där man bedömer att det finns en kollektiv lösning att uppnå jämlikhet för hela minoritetsgruppen. Valet att fokusera och arbeta utifrån en specifik grupps problem istället för att vända blicken åt motsatt håll, majoritetssamhället och dess sociala strukturer, genererar att bibehålla de förhärskande maktstrukturerna samt reproducera ojämlikhet. Utav detta går det att dra slutsatsen att de som främst missgynnas och som även fortsättningsvis blir utsatta för marginalisering är individer med romsk tillhörighet. Istället bör målsättningen vara att dekonstruera de sociala strukturer som legitimerar att förtryck förblir en vardag för människor. Om vi väljer att förbise dessa sociala konstruktioner riskerar strategins syfte, att romer ska uppnå de facto jämlikhet, förbli ett ouppnåeligt ideal och istället så fortsätter deras vardag att präglas av exkludering och diskriminering.

8. Referenser

Balibar, Étienne. Nationsformen: Historia och ideologi. I Balibar, Étienne & Wallerstein, Immanuel Maurice, *Ras, nation, klass: mångtydiga identiteter*, Daidalos, Göteborg, 2002

Balibar, Étienne & Wallerstein, Immanuel Maurice, *Ras, nation, klass: mångtydiga identiteter*, Daidalos, Göteborg, 2002

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3., [utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012

De los Reyos, Paulina & Mulinari, Diana, *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2005

Diskrimineringsombudsmannen, *Romers rättigheter: diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor: [rapport]*, [Ny utg.], Diskrimineringsombudsmannen (DO), Stockholm, 2012

Fanon, Frantz, *Svart hud, vita masker*, Daidalos, Göteborg, 1997

Lukes, Steven, *Maktens ansikten*, [Ny utök. utg.], Daidalos, Göteborg, 2008

Lunds kommun, *Yttrande över betänkandet Romers rätt – en strategi för romer i Sverige* (SOU 2010:55), (Dnr 0640/2010), Lund, 2010.

Regeringen. Arbetsmarknadsdepartementet, Ansvarsområden för arbetsmarknadsdepartementet. 2011-10-03 <http://www.regeringen.se/sb/d/8270/a/73944> (Hämtad 2013-05-22)

Regeringens skrivelse 2011/12:56, *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032*, Arbetsmarknadsdepartementet, Regeringskansliet, Stockholm, 2012

Sen, Amartya, *Resources, values and development*, Blackwell, Oxford, 1984

Svenska ESF-rådet, *Yttrande över betänkandet Romers rätt – en strategi för romer i Sverige* (SOU 2010:55), (dnr IJ2010/1281/DISK), Stockholm, 2010

Sverige. Delegationen för romska frågor, *Romers rätt: en strategi för romer i Sverige: ett lands behandling av dess romska befolkning är ett lackmustest för det civila samhället och dess demokrati: betänkande*, Fritze, Stockholm, 2010

Tilly, Charles, *Beständig ojämlikhet*, Arkiv, Lund, 2000

UR Samtiden - Rasism, diskriminering och välfärd [Elektronisk resurs] : Romers lika rätt till välfärd, Utbildningsradion, 2011

Utbildningsradion. Snabbfakta om UR. <http://www.ur.se/Webbar/Om-UR/Foretagsfakta/Snabbfakta-om-UR> (hämtad 2013-05-28).

Wallerstein, Immanuel. Konstruktionen av folk: Rasism, nationalism, etnicitet. I Balibar, Étienne & Wallerstein, Immanuel Maurice, *Ras, nation, klass: mångtydiga identiteter*, Daidalos, Göteborg, 2002